

DE EERSTE KALANDERMOLEN IN ROTTERDAM DOOR W. J. L. POELMANS.

In de Bronnen voor de Geschiedenis van Rotterdam, deel II, komt veel merkwaardigs voor over den historicus Jacob Lois.

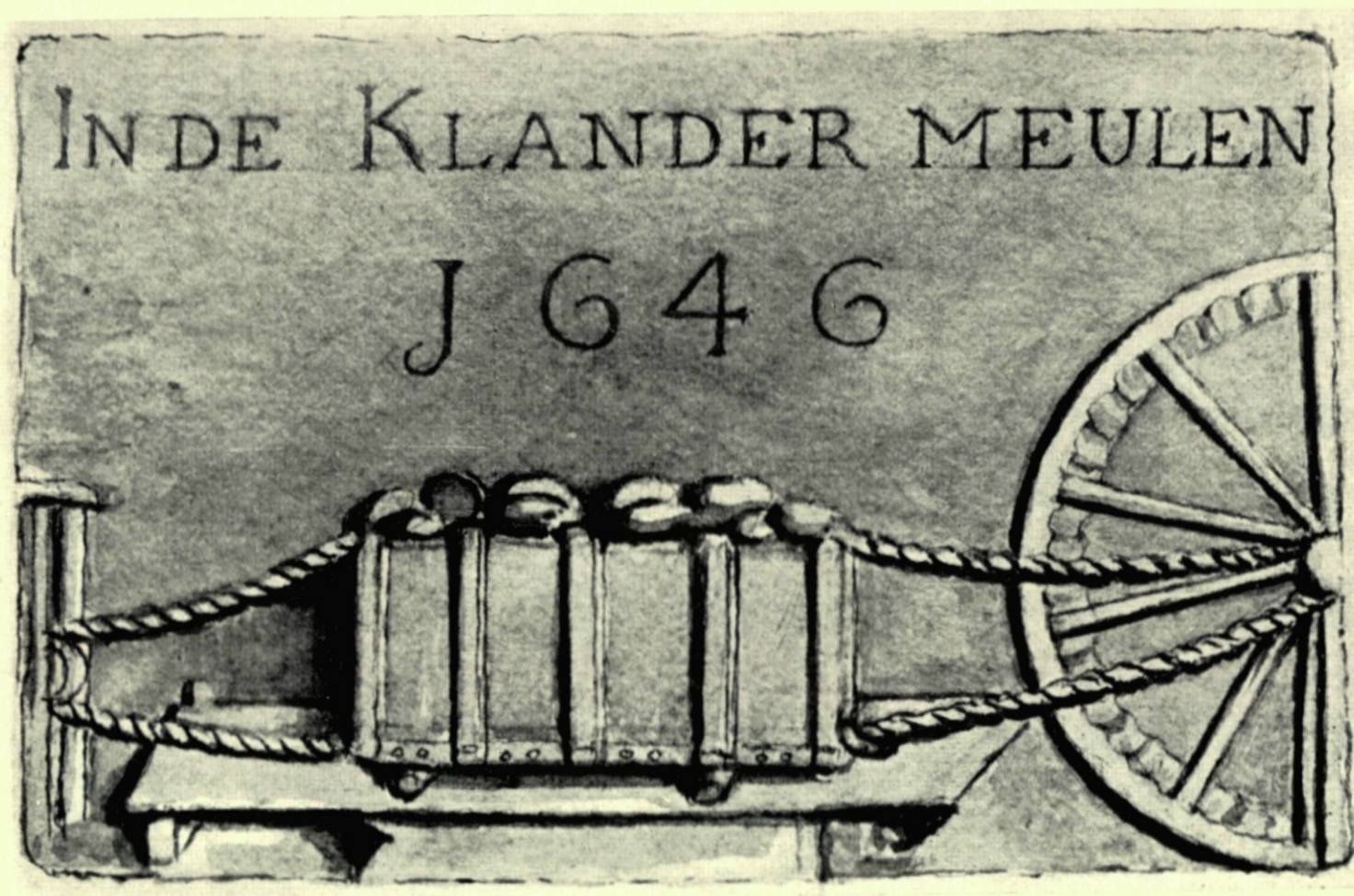
De inventaris van zijn boedel, overgeleverd ter Weeskamer te Rotterdam den 30 October 1680, is afgedrukt in Scheffer's Algemeen Nederlandsch Familieblad deel I, 1883 en door Dr. A. Breddius, in zijne Künstler-Inventare, deel V, 1918; daarin wordt ook een aantal boeken over architectuur vermeld.

Door hem zijn afschriften vervaardigd van: Simon Doedes van der Sluys, Beschrijving der sloten en huizen van Schieland en van Willem van der Sluys, Verhaal van den Jonker Fransenoorlog, terwijl Dr. N. Zas in zijne beschrijving van Schieland, opgesteld in 1658, zijn dank betuigt aan „d'heer Jacob Loys, capitein van de burgerie tot Rotterdam, vermaerd schilder, regent van sommige publyque Godshuysen aldaer, liefhebber van antiquiteyten”, voor de hulp hem door het leenen van handschriften en aantekeningen bewezen.

Zelf is hij de schrijver van de „Cronijcke ofte korte waere beschrijvinge der stad Rotterdam, beginnende van den jaere 1270 tot den jaere 1671”, in 1746 te 's Hage by O. en P. van Thol en te Delft by C. van Graauwenhaan uitgegeven, op naam van zijn broeder Samuel Lois, die het werk hier en daar iets heeft gewijzigd en „verrijkt met de voornaemste hantvesten en previlegien”. Ook heeft hij de „Oude ware beschrijvinge van Schielant” gemaakt, welk werk later in handen kwam van den heer Van Spang¹⁾. Immers in zijn boedelinventaris vindt men vermeld: „Ontfangen van den heer Van Spangie over koop van een bouck van de beschrijvingh van Schielant” de som van 150 gulden.

Als oudheidkundige zien wij Lois in 1656 aan den arbeid bij de opgraving van een steen, waarop gebeiteld „Polderburch anno MCCCXIII”, afkomstig van het huis Polderburgh, gelegen tussen Delft en Schiedam, welk huis zijn vrouw als erfgename van Pieter Pietersz. du Bois in 1649 ten huwelijk medebracht en in 1658 verkocht aan den heer Willem Nieupoort, pensionaris van Schiedam.

1) Afgedrukt in Deel II van de Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam.

GEVELSTEEN IN HET MUSEUM OUD-DORDRECHT

Verder is hij de man, onder wiens toezicht in 1662 het Gemeenlandshuis van Schieland, het tegenwoordige Museum Boymans, is gebouwd, naar de plannen, gemaakt door den bekenden bouwmeester Pieter Post¹⁾; de graftombe voor Witte Cornelisz. de With in de Groote kerk te Rotterdam, vervaardigd in 1660, is mede door hem ontworpen.

Maar wat Lois eigenlijk als maatschappelijk persoon was, komt nooit goed uit. Zijn sociale positie en bekwaamheid in zijn vak naar voren te brengen, is daarom het doel van dit artikel.

Van beroep was hij blauw-verver, welke industrie voormaals te Rotterdam zeer bloeide en in aanzien was. Zijn vader Adriaan Lois was dit ook reeds geweest. Deze kwam uit Zeeland naar Rotterdam²⁾, wellicht daarvóór uit de Zuidelijke Nederlanden. Bij giftbrief van 4 Februari 1627 koopt deze een huis genaamd „het Groene Laecken”, gelegen aan den Oppert o.z. protocol nr. 1992, verkoopt dit 15 Februari 1651 aan Samuel Lois, „medeverwer, sijne soone” en sterft 19 Augustus 1656.

Hij was gehuwd met Susanna Cornelisdr. Coorne, uit welk huwelijk, behalve onze Jacob, ook nog geboren werden Suzanna en Samuel. Voor notaris Adriaan Kieboom maakt de moeder 20 Juni 1646 testament.

Jacob Lois trouwt 31 Augustus 1649 met Eva van Minnebeek, dochter van den lakenkooper Cornelis van Minnebeek en Anna Pietersdr. du Bois, Susanna 23 November 1649 met Ds. Petrus Buceus te Alphen en Samuel 25 Juni 1661 te Amersfoort met Cornelia van der Starck, wed. van Coenraet Temmingh.

Bij giftbrief van 4 Mei 1648 koopen Jacob en Samuel Lois, ieder voor de helft, van de weduwe Gerrit Pietersz. Velsenaer het huis genaamd „den Grooten Turck” gelegen aan den Oppert o. z. protocol nr. 1986, in welk huis sedert 1577 een ververij

1) Rott. Historiebl. III blz. 634—636. Bronnen voor de Gesch. van Rott. II 615—618. Obreen, Archief voor Ned. Kunstgesch. dl. V blz. 42. C. H. Peters, De 's Gravenhaagsche bouwmeester Pieter Post, in Die Haghe 1908 blz. 190. N. Alting Mees, Aanteekeningen over Oud-Rotterdamsche kunstenaars, waarin voorkomt: de steenhouwersrekening van Schielandshuis, die Lois moet verifiëren. Oud-Holland 1913 blz. 251.

2) Adryaen Jacobsz. Loys, rootverwer te Rotterdam. Zijn broeder Cornelis Loys, wonende te Waerden in het Land van der Goes. (Procuratie voor notaris Jan van Aller 14 Mei 1624 blz. 325. Idem 3 Mei 1623). Johanna Loys te Middelburg. (Notaris A. Wagenveld 25 April 1626).

gevestigd was en 15 Juli 1649 de ververij „het Blauwe Schaap” eveneens aan den Oppert, belend ten noorden door Adriaen Lois, prot. nr. 1991.

15 Februari 1651, denzelfden dag dat Samuel de ververij van zijn vader overneemt, verkoopt deze aan zijn broeder Jacob zijn helft in de ververij prot. nr. 1986, die nu alleen voor rekening van Jacob wordt voortgezet tot 15 Mei 1669; dan verkoopt „d’heer Jacob Lois, out-schepen deser stad”, genoemd huis aan Marcus Baelman, belend ten noorden door den verkooper zelf, en begint hij met het in exploitatie brengen van ondergenoemde inrichting, nadat hij ook 24 October d.a.v. aan zijn broeder Samuel zijn helft verkocht had van den grond van „het Blauwe Schaap”, waarvan de wederhelft en het toen nieuw getimmerde huis den voornoemden Samuel reeds toebehoorden.

Jacob Lois was een kundig vakman; hij heeft door de oprichting te dezer stede naar het voorbeeld van Leiden, Dordrecht en Amsterdam van een kalandermolen, dienend tot het afwerken, gladmaken en mangelen van laken, blijk gegeven, dat hij streefde naar verbetering van de techniek van zijn bedrijf; deze eerste kalandermolen, bestaande uit een op rollen geplaatste, met steenen beladen bak, die door over raderen loopende touwen op de wijze van een mangel heen en weder kon worden geschoven, werd te Rotterdam in werking gesteld op 23 October 1669 op de Botersloot, die daarnaar volgens Lois de Calandergracht genoemd werd¹⁾, hoek Krimpensteeg, strekkende tot achter aan de Luthersche kerk²⁾.

Bij contract dd. 24 Januari 1669 met de stad Rotterdam wordt aan Lois octrooi verleend om een kalandermolen met „conroyerie”³⁾ op te richten voor den tijd van 20 achtereenvolgende jaren; Lois bekent 24 September van hetzelfde jaar daarvoor van de stad ter leen te hebben ontvangen 40770 pond ijzeren ballast voor den bak van den voorzegden kalandermolen vereischt. Daar het contract vele bijzonderheden geeft omtrent het bedrijf, laten wij het hier in zijn geheel volgen⁴⁾:

1) Deze straatnaam is echter in de officieele bronnen niet aangetroffen.

2) Bronnen voor de Geschiedenis van Rotterdam, dl. II, blz. 618.

3) Een soort appreteerinrichting voor lakens. Het oud-fransche „conroier” is in het nieuw-fransch *apprêter*.

4) *Recueil van Contracten tusschen de stad Rotterdam en anderen 1644—1706 fol. 84.*

„De heeren Burgermeesteren ende Regierders der Stad Rotterdam, mitsgaders d'heeren Adriaen Vroesen, oud-burgermeester alsmede raed ende vroedschap derselver Stad, ende Mr. Willem Biscop, raed ende vroedschap der voorsegde Stad, als hiertoe bij resolutie van de Vroedschap der gemelte Stad van date den XV^{en} November van den voorleden jaere XVI^c acht ende sestig specialyck sijnde geauthoriseert, ter eenre, ende Jacob Lois, oud-schepen der voorsegde Stad, ter andere zijden, verclaeren hiermede met den anderen geaccordeert ende overgekomen te zijn, in voegen ende manieren als hier nae volgt, te weten, dat de voornoemde Jakob Lois op sijne kosten, tot opqueeking van de grain- ende saeywerckerije, mitsgaders ten dienste van verscheide winckeliers ende handwerkers binnen de voorsegde Stad, alsmede tot gerieff van ydereen buyten dese stad wonende ende alhier begeerende haerluyder waeren ende goederen gecalandert ende geconroyeert te hebben, sal opregten een bequame Calander-molen met een conroyerie ofte conroeybanck ende rollen ende andere gereetschappen daertoe specterende, soo groot, bequaem ende sufficient als eenige tot Leyden ende Amsterdam zouden mogen werden bevonden, ende die doen approprieren ende maecken op een welgelegen erff bij hem binnen de voorsegde stad daertoe te dispiceren ende met goetvinden van de gemelte Heeren Burgermeesteren ende andere Commissarissen in coope aen te staen, welcke voorsegde calander-molen en conroyerie sal moeten gereet zijn in de maend van Maij eerstcomende van desen loopenden jaere XVI^c negen ende sestig; dat den voornoemden Lois, syne nae te laten weduwe, erffgenaemen ende successeurs, de gemelte calandermolen ende conroyerie, tot haeren costen als voren geduerende den tijd van de naevolgende concessie ofte octroey, door personen het voorsegde wercken vollen verstaende, continuelijck sal moeten gaende houden ende de coopluyden ende allen anderen de voorsegde dienst van calanderen ende conroeyen, in voegen bovenverhaelt, requirerende met het calanderen ende conroeyen van haere waeren ende goederen te helpen ende gerieven, voor sodanigen loon ofte minder als tot Leyden ofte Amsterdam daervorens word betaelt, sullende zijluyden goede zorgen hebben te dragen, dat de waeren ende goederen bij henluyden te calanderen ende conroeyen gebragt wordende, niet en worden beschadigt ofte be-

durven, off dat sij, in sulcken gevalle, de schade daerop te vallen, aen de eygenaers van dien sullen moeten vergoeden, tot tauxatie van neutrale personen, hen des verstaende by de Regieringe daer-toe te stellen; dat voorts den voornoemden Lois, sijne weduwe, erffgenaemen ende successeurs (bijaldien het quaeme te gebeuren, 't welck God geve, dat de voorsegde neringe binnen de voorsegde stad geduerende den tijd van de naevolgende concessie ende octroey dermate quaeme te wackeren, dat één molen niet sufficient en soude sijn om de luyden te cunnen dienen), gehouden sal sijn, noch een ofte meerder bequame calander-molens ende conroyerien, naer eisch van saecken, binnen deselve stad, tot haeren kosten, te maecken, ofte soo sij sulx niet soudén mogen goetvinden te doen, dat het de Regieringe der voorsegde Stad, 't sy selffs off door anderen sal vrij staen ten dienste van de gemelte neringe voor de expiratie van den tijd van de voorsegde concessie ofte octroey 't sij noch een ofte meer andere calander-molens ende conroyeryen binnen de voorsegde stad te doen oprichten ende stellen, in der voegen d'selve sulx sal oirbair duncken. Sullende den voornoemden Lois geen heete pers 't sijnen huysse ofte elders vermogen te hebben ofte houden, omme daermede aldaer het perssen van goederen ende waeren te exerceren ofte doen, alsmede geen part ofte deel daerinne te hebben. Ende bijaldien binnen den tijd van de gemelte concessie ofte octroey den voornoemden Lois, sijne weduwe, erffgenaemen ofte successeurs, alle de voorsegde gestipuleerde conditien niet en quaemen te presteren ofte voldoen, maer daerinne bevonden wierden defectueux te sijn, soo sal de voorsegde concessie ofte octroy verstaen worden te expireren ende uyt te sijn, soo het de Regieringe van de voorsegde stad beliefft. Edogh sullen den voornoemden Lois, sijne weduwe, erffgenaemen ende successeurs, desnietjegenstaende, de Regieringe sulx begeerende, gehouden sijn de voorsegde conditien te presteren ende nae te komen behoudelyck dat den gemelten Lois, sijne weduwe, erffgenaemen ende successeurs (bijaldien syluyden 't eenigen tijde niet geraden vonden in het presteren van alle de voorsegde conditien tot de expiratie van de gemelte concessie ofte octroey toe te continueeren), sal vrij staen deselve concessie ofte octroey voor den alsdan resterende tijd aen een ander persoon ofte persoonen de Regieringe aengenaem te mogen vercoopen, verhandelen, transporterén ende overdoen, mits bij d'sel-

ve gepresteert ende naegecomen wordende alle de conditien hierboven geëxpresseert. Voor alle het welcke aen den voornoemden Jacob Lois, sijne weduwe, erffgenamen ende successeurs uijt den naeme ende van wegen de voorsegde stad Rotterdam geaccordeert, geoctroyeert ende vergunt is, gelijk henluyden geaccordeert, geoctroyeert ende vergund word mits desen omme geduyrende den tyd van twintigh eerstcomende ende achtereenvolgende jaeren inne te gaen den 1en May van desen loopenden jaere XVI^c negen ende sestigh met seclusie van allen anderen, niemand uitgeseyt, het calanderen ende conroeyen binnen dese stad Rotterdam ende de jurisdictie van dien alleen te mogen doen ende exerceren, met interdictie ende verbod aen allen ende een iegelycken ingesetenen derselver stad ende de jurisdictie van dien een calandermolen ofte conroyerie ofte calandermolens ofte conroeyerien alhier te mogen opregten ende maecken ende veel min d'selve gaende te houden ofte met het calanderen ofte conroeyen t sij directelyck ofte indirectelyck sich te behelpen als alleenlyck in cas hierboven geëxpresseert ende uytgedrukt, waernaer allen ende een ygelyck ingesetenen der voorsegde stad punctuelyck sich sullen hebben te reguleren ende gedragen. De Stad sal noch gehouden zijn alle de ballast van ijser ende steen, tot den bak van de voorsegde calander-molen vereyscht, aen den voornoemden Lois te leen te geven ende aen hem soo veel pijn door de stadtskarren verschaffen en doen brengen als hij tot aenhooginge van 't erff, daerop de voorsegde molen sal worden gestelt, sal van noode hebben, sijnde laetstelyck de voornoemde Lois geaccordeert ende toegestaen (alsoo de voorsegde molen ofte molens, ten fine bovenverhaelt, tot voordeele ende dienste van de voorsegde stad sal ofte sullen worden opgericht), dat hij het erff ofte erven daertoe nodigh, bijaldien hij d'selve in coope niet bequaemelyck en wiste te bekomen, tot tauxatie van neutralen, op de naem van de voorsegde stad, sal mogen aenslaen, mits betaelende de penningen daerop 't voorsegde erff ofte erven sal ofte sullen worden getaxeert; verbindende de voornoemde heeren Burgermeesteren ende andere gecommitteerden voor de prestatie ende naecominge van alle t gunt voorsegd is alle de voorsegde stadts middelen ende innekompsten ende den voornoemden Lois sijn privé persoon ende generalyck alle sijne goederen.

Actum ende ten oirconde wederzijds {onderteyckent den
XXIII^{en} January XVI^c negen ende sestigh.

Ter ordonnantie van Burgermeesteren ende
Gecommitteerden voornoemt

(get.) Jacob Lois. (get.) W. van der Aa".

Op 15 Mei 1669 koopt Lois aan de Botersloot o. z. een groot woonhuis met tuin, mitsgaders drie andere huisjes daarnevens, zoowel op den hoek als in de Krimpensteeg, protocol nrs. 2519b, 2524, 2525 en 2526 voor f10.000¹⁾. Hier werd de molen gebouwd en bleef hij tot het laatst der eeuw in werking.

29 Maart 1691 verkoopt Susanna Lois, erfgename van Jacob Lois en Eva van Minnebeek „beyde zaliger gedachtenis", nr. 2526, haar toebedeeld bij scheiding van 30 October 1680, terwijl nrs. 2519b, 2524 en 2525, bestaande uit huis, kalender-molen, mitsgaders al de gereedschappen daarbij zijnde, belend ten noorden door de erfgenamen van den heer Jacob Lois, 14 Augustus 1698 door curatoren over den insolventen boedel van Adriaan Lois, een zoon van Jacob, verkocht werden aan Samuel Lois, oud-schepen, vroedschap en kapitein van de burgerij.

Ingevolge testament van 23 Augustus 1707 voor notaris Otto van Voorst verkoopen den 22 Juni 1708 de erfgenamen van den heer Samuel Lois aan Carel Hylandt, koopman, het huis „gewesene calander-molen nu door hem cooper afgebroocken en in een nieuw gebouw verandert".

Samuel overlijdt in October 1707, de oprichter van den kalender-molen was reeds in 1676 overleden en zijn zoon zette de onderneming met zoo weinig succes voort, dat hij in 1698 failliet ging.

Tot zoover de geschiedenis van den eersten kalandermolen, geëxploiteerd door de familie Lois.

Na het faillissement van Adriaan Lois in 1698 werd de molen door den nieuwen eigenaar Hendrik den Hengst overgebracht naar een perceel aan de o. z. van de Lombardstraat, in de buurt van de Schotsche kerk²⁾. Zijn weduwe verkoopt huis en molen met het octrooi en de gereedschappen in 1719 voor de som van f6100

1) Woonhuis thans Botersloot nr. 42, Krimpensteeg thans Botersloot nr. 44.

2) Thans de gang tusschen Lombardstraat en Gedempte Botersloot 101, in gebruik bij de N.V. Willing's Metaalwarenfabriek.

aan Hendrik van den Bosch, die in 1732 het voorste gedeelte van het huis van de hand doet aan Anthonie Somwijn. Bij verkoop van den kalender-molen zal deze de voorkeur hebben ¹⁾. Vervolgens gaat de molen bij scheiding over aan Willem van den Bosch ²⁾ en daarna aan Willemina van den Bosch, die hem 28 Dec. 1775 verkoopt aan Gerrit Fock ³⁾. Van diens weduwe komt hij bij transport van 29 Juli 1796 aan Hendrik Hessing, die 3 Sept. 1821 overlijdt. Daarna is van de lotgevallen van den molen niets meer bekend, vermoedelijk is hij toen weldra voor oud roest verkocht.

1) Giftebrieven van 14 Aug. 1698, 17 Jan. 1719, 3 Mei 1732. Rekestboek A, Fabricage 13 Jan. 1719.

2) Contract tusschen Hendrik en Willem van den Bosch 9 Dec. 1757 voor notaris J. Th. Frescarode.

3) Attestatie 20 Dec. 1775 voor notaris P. C. van Rijk.